

KINOYA DARAJALARINING ZAMONDA AKS ETISHI MODUSI

Baisov Axmad Sabijonovich,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Turizm fakulteti,
Fakultetlararo chet tillar kafedrası v.b.dotsenti, f.f.f.d (PhD)

E-mail: a.baisov@cspu.uz

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 12-yanvar 2026-yil

Tasdiqlandi: 15-yanvar 2026-yil

Jurnal soni: 17

Maqola raqami: 44

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v17i.1393>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/

KEYWORDS

obraz, xarakter, modus, zamon, makon,
uslub, kinoya, poetika.

ANNOTATSIYA

Maqolada Jeyms Joysning "Musavvirning yoshlikdagi shamoyili" romani misolida kinoyaviy moduslar va ularning zamon-makon xronotopida aks etishi tahlil qilinadi. Romandagi Stiven Dedalus xarakteri va uning atrofidagi voqealar orqali kinoyaning badiiy ifodasi, ijtimoiy va madaniy kontekst bilan bog'liqligi batafsil yoritilgan. Maqolada kinoyaning individual va ijtimoiy shaxsiyatni anglashdagi roli, ideallashtirilgan va real obrazlar o'rtasidagi ziddiyat, psixologik tafakkur va syujet ichidagi voqealar bilan o'zaro bog'liqligi o'rganiladi. Shuningdek, maqola kinoyaviy usulning xarakter va voqea rivojiga qo'shadigan hissasini, romandagi xronotopik va syujetiy jarayonlarni qanday boyitishini ko'rsatadi. Kinoya badiiy vosita sifatida xarakterlarning psixologik o'sishini ta'minlaydi, ijtimoiy va madaniy manzaralarni tipiklashtiradi va o'quvchiga zamon ruhini yanada teran his qilish imkonini beradi. Maqola shuningdek, kinoyaning o'ziga xos zamoniy, madaniy va syujetli kontekstlarda qanday ishlatilishini tahlil qiladi, bu orqali romanning badiiy poetikasi, xarakterlarning ichki dunyosi va ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqasi ochib beriladi. Kinoya orqali Stiven Dedalusning tafakkuri va qarashlarining rivojlanishi, shuningdek, uning jamiyatdagi o'rni va individual o'sishi tasvirlanadi. Maqola kinoyaviy moduslar va ularning xronotopda aks etishi masalasini zamonaviy tilshunoslik va adabiy tahlil nuqtai nazaridan yoritib, romandagi obrazlarni, syujetni va badiiy poetikani chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Kirish. Nutqiy va badiiy ijodda kinoya asrlar davomida ijtimoiy va madaniy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, har bir davrning ruhiyati, odatiy hayot shakllari va ijtimoiy qarashlari bilan shakllangan. Jeyms Joysning "Musavvirning yoshlikdagi shamoyili" romanida ham kinoyaviy usul badiiy xronotopning ajralmas qismi sifatida ko'rinadi. Ushbu roman Stiven Dedalus shaxsiyati orqali Irlandiyaning ma'naviy, siyosiy va ijtimoiy sharoitlarini aks ettiradi. Kinoya orqali muallif jamiyatdagi adolatsizlik, insonlarning turli xil xulq-atvori, madaniy ziddiyatlar va tarixiy hodisalarni o'quvchiga namoyon etadi.

Romanning xronotopik strukturasida fasllar, voqealar ketma-ketligi va xarakterlar o'zaro bog'lanib, Stivenning ichki dunyosi va tafakkuri rivojlanishini ochib beradi. Shu jihatdan kinoya nafaqat shaxsiyatni tipiklashtirishga, balki ijtimoiy va madaniy kontekstni ochishga ham xizmat qiladi. Stiven Dedalus voqealar va sharoitlar orqali jamiyatni, inson xatti-harakatini tanqidiy va mantiqiy tarzda anglaydi, shu orqali o'quvchiga ma'naviy-estetik fikrlash imkoniyatini beradi.

Kinoya badiiy asarlarda ideallashtirilgan obrazlar va real shaxsiyatlar o'rtasidagi ziddiyatni ko'rsatishda muhim vosita hisoblanadi. Stiven Dedalus qahramoni orqali badiiy, psixologik va ijtimoiy tafakkur tahlili amalga oshiriladi, bu esa romanning zamonaviy o'quvchi uchun qiziqarli va mantiqiy tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

Adabiyotlar tahlili. Nutqiy va badiiy janrlar nazariyasida kinoya, modus va xronotop tushunchalari muhim o'rin tutadi. M.M.Baxtinning fikricha, xronotop badiiy asar kontekstida voqea-hodisalarni vaqt va makon bilan bog'laydigan asosiy strukturaviy komponentdir. Jeyms Joysning romanlarida esa bu tushunchalar psixologik, ijtimoiy va madaniy qatlamlar bilan sintezlangan¹.

O'zbek tilshunosligida kinoya va badiiy xronotop masalalari M.Sheraliyeva, Sh.Botirova kabi olimlar tomonidan tadqiq etilgan². Ularning fikricha, ideallashtirilgan obrazlar va real shaxsiyatlar o'rtasidagi ziddiyat roman qahramonining shaxsiyati va jamiyat bilan bo'lgan munosabatini aniqlashga yordam beradi. Bu jihatdan Stiven Dedalus xarakteri o'ziga xos psixologik va badiiy murakkablikni namoyon etadi.

Xorijiy tadqiqotlar (H.Kenner, R.Ellmann, P.Herring) Joysning ijodini syujet va xronotop nuqtai nazaridan tahlil qilgan. Ular romanlarda kinoyaning ijtimoiy va madaniy kontekst bilan bog'liqligini,

psixologik tasvirni qanday boyitishini ko'rsatadi³. Shuningdek, G.Genette va S.Rimmon-Kenan asarlari syujet va xronotopni badiiy asar kontekstida tahlil qilish metodologiyasini beradi⁴.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kinoya, xronotop va psixologik tasvir bir-birini to'ldiruvchi badiiy elementlar bo'lib, roman voqealari va xarakter rivojlanishining mantiqiy va konseptual tizimini shakllantiradi. Stiven Dedalus xarakteri orqali badiiy xronotopning turli qatlamlari – jamiyat, vaqt, makon va individual tafakkur – uyg'unlashgan holda ifodalanadi. Shu orqali roman zamonaviy adabiy tahlil uchun muhim namunaga aylanadi.

Metodologiya. Maqolada kinoya badiiy modusi va uning zamon-makon xronotopida aks etishini tahlil qilishda tavsifiy, qiyosiy-tahliliy va diskursiv usullar qo'llanildi. Romandagi voqealar va Stiven Dedalus xarakterini aniqlash, ularning jamiyat va madaniy kontekst bilan bog'liqligini o'rganish uchun syujet va xronotopik tahlil metodlari ishlatildi. Shu bilan birga, matn ichidagi kinoyaviy uslublar, ideallashtirilgan va real obrazlar o'rtasidagi ziddiyatlar, shuningdek, xarakterlarning psixologik rivojlanishi lingvistik va stilistik jihatdan tahlil qilindi.

Natijalar. Har qanday asarda badiiy xronotop turlari mavjud va u syujet voqealigini yanada qiziqarli chiqishini tayin etadi. Ayni damda, xarakterlarni ham tipiklashtirishga hissa bo'lib qo'shiladi. Xarakter birdaniga shakllanmaydi. Uning ham o'z qonun-qoidalari bor. Shu boisdan ham, kinoya xalq tilida "kosa tagida nima kosa"ni yodimizga soladi. Kinoyaviylik modusi yoki xronotopi ayni shu zamon motivida reallashadi. Stiven dedalus – atrofiga uyushgan qahramonlarni Jeyms Joys turli maqsadlar bilan tipik sharoitda tipik vaziyatda sinovga safarbar qiladi. Vaholanki, kinoya qilinayotgan shaxs, aslida jamiyatga keraksiz odam. U amaldor, vahshi, zulmkor sifatida ham bo'y ko'rsata veradi. Irlandiya yoki Angliya oralaridagi sovuq urushlar, o'zaro kelishmovchiliklar, bir-birlarining qadriyat nuqtai nazaridan mushtarakligi, fe'li. Xulqi, xarakterlari o'xshashligi ham tuushuniladi. Demak, kinoya qilinayotgan vaqt bilan, kinoyaga sabab bo'lgan omillarni aniqlab olish zarur. F.f.d. M.Sheraliyeva shunday yozadi: "Ideallashtirilgan "men" aslida reallikda mavjud bo'lib bo'lmagan, inson ongidagi obraz bo'lib, u ijtimoiy-axloqiy meyorlarni soxta talqin qilish, ulardan faqat bittasini mutlaqlashtirish, chegaralash yoki atayin tor

¹ Bakhtin, M. Formy vremeni i khronotopa v romane. Moskva: Iskustvo, 1975.

² Sheraliyeva, M. Adabiy obrazning falsafiy talqini. – Toshkent: Fan, 2019.; Botirova, Sh. Adabiy psixologizmning nazariy asoslari. – Toshkent: Akademyash, 2020.

³ Kenner, H. Dublin's Joyce. London: Chatto & Windus, 1956.; Ellmann, R. James Joyce. Oxford: Oxford University Press, 1982.; Herring, P. Joyce's Uncertainty Principle. Princeton: Princeton University Press, 2010.

⁴ Genette, G. Narrative Discourse: An Essay in Method. Cornell University Press, 1980.; Rimmon-Kenan, S. Narrative Fiction: Contemporary Poetics. London: Methuen, 1983.

tushunish orqali yaratib olinadi. Ideallashtirilgan obraz soxta ideal asosida yuzaga keladi, soxta ideal esa mavjud shart-sharoitlar bilan hisoblashgan, ularga moslashgan holda ideal talablarini tanlash va amal qilishni anglatadi. Bu o'rinda mavjud holatning nobop jihatlariga qarshi qo'yilgan (haqiqiy) ideal bilan ana shu nobopliklarga moslashish, ular bilan kelishuvga borish asosida tanlangan (soxta) idealni farqlash kerak bo'ladi. Inson nobop sharoitga moslashganligi (mavjud "men"i) haqidagi tasavvurni ongli hayotidan quyiga – ong ostiga tushirib yuboradi, o'zini faqat ideallashtirilgan obraz holida ko'radi. Ideallashtirayotganidan bexabar holda o'z holatini meyor deb hisoblaydi.

Muhokama. Inson ongidagi ideallashtirilgan obraz o'z ijtimoiy-axloqiy meyorlaridan chekinmaganlik illyuziyasidan boshqa narsa emas⁵. Darhaqiqat, manbaga asoslanib, haqiqatdan ham, har bir soxta tushuncha – mafkura, tuzum hamda zamon talablarida targ'ibot va tashviqotga evriladi:

– *Sening-cha, kim buyuk shoir?* – *so'radi boland yonidagi oshnasini yelkasi bilan turtib.*

– *Bayron – buyuk shoir, – javob berdi Stiven.*

Avval Kuron, keyin oshnalari uni masxaralab kulib yuborishdi.

– *Nega klyapsizlar?* – *so'radi Stiven.*

– *Sening ustingdan kulyapmiz, – dedi Kuron. – bayron – buyuk shoir emish. Chalasavod nodonlargina uni shoir deyishi mumkin.*

– *Ol-a! Ana senga zo'r shoir!* – *dedi Boland.*

– *Sen, yaxshisi, tilingni tiysang bo'lardi, – dedi Stiven unga dadil burilib qarab. – Sening poeziya haqida bor bilganing hovlidagi devorga yozganingdan ma'lum-ku? Be'mani qilg'ing uchun ta'ziringni berishmoqchi bo'lishdi-ku?*

Haqiqatan ham Boland hovlining devoriga kollejdani uyiga pastakkina toti otda boradigan bir bola haqidagi anchayin misralarni yozgan deb gapirishardi:

Tayson otda Quddusga ketdi,

Yiqilib yo'lda lat yedi keti.

Stivenning bu hujumidan sheriklarining uni o'chsa-da, Kuron tiyilmadi:

– *Nima bo'lgandayam, baribir, bayron shakkok bo'lgan, buning ustiga axloqi buzuq bo'lgan*⁶.

Romanda kinoya xronotopi o'ziga xos o'rin tutadi. Bir vaqtning o'zida Stiven atrofida uyushgan bir to'da g'alamis sinfdoshlarining xarakterini qisqa vaqt ichida (saviyasini) anglatishga xizmat qilsa, ikkinchidan, Stiven tafakkurining voqeadan-voqeaga o'sib borayotganligini kafolatlaydi. Shu boisdan, ularda qat'iyatli kim, jo'mard kim, bilimli kim degan savollarga javob topish mumkin bo'ladi. Stiven Dedalus – shaxsiyat egasi. U atrofidagi odamlarning, hatto o'zini o'qitayotgan ustozlarining ham bilimi sayozligini. Ko'zining oldidan bir qadam narini sinchiklab ko'rolmasligini tayin etadi. Shu bois, kinoyaviy usul roman to'qimalarida jamiyat, hayot, irland xalqining umumiy kayiyatini. Yoki inglizlar ruhiyatidagi o'ziga xosliklarni teranroq anglash imkonini beradi.

Roman tahlili davomida shuni qayd etish lozimki, ruhiy zo'riqishlar Stiven Dedalusni anchayin yuksaltiradi. U oq va qoraning farqini his bilan emas, aql bilan ajratish yo'lga tushadi. Bu haqda so'z borganda: "Mana shu jihatdan olib qaraydigan bo'lsak, psixologik tahlilning **dinamik, analitik, sintetik va ichdan ko'rsatish** prinsiplariga alohida urg'u berilgan. "Psixologizm asar muallifi tomonidan qahramon ichki dunyosini, uning his va fikrlari harakatini, ongli va impulsiv to'lg'anishlarini badiiy kashf etishda qo'llaniladigan poetik vositalar tizimidan iborat nasrning o'ziga xos xususiyatlari ekan, ayni paytda, psixologik tavsifda shaxsning individuallashtirilgan qirralari ustunlik qiladi", – deya yozadi prof. Sh.Botirova⁷.

Jeyms Joysning asarlarida badiiy xronotop (syujet)ning dinamik prinsiplarini muvofiqlashtirib, yangidan-yangi obrazlarning ochiqqlanishiga olib keladi. Shu boisdan ham, har bir mantiq ichida bir olam jumboq yashiringan bo'ladi. Ayni damda, Stiven jamiyatga katta bir hayrat bilan qaraydi. Uning olam va odam haqidagi tasavvurlari ham o'ziga xos. Shu sababli ko'ngil izmidan borib, aql tarozusida fikrlab, muhabbat bobida yayrab yurish uning joni dilidir. Uchinchi bobda kinoya xronotopi davrning, odamlarning, fasllarning ruhiyatini ham tipiklashtirishga hissa bo'lib qo'shiladi. Quyidagi matnlarda buni tahlil qilib ko'ramiz:

*"Qayg'uli kun o'tib, dekabrning tezkor shom qorong'isi alang-balang masxarabozday bir zumdayoq yerni qopladi, u sinf xonasida derazaning to'rtburchak xira oynasiga termilib o'tirib, qorni ovqat talab qilib tatalayotganini his etdi. Kechki taomga sabzi, sholg'om solingan va achchiq murch sepilgan unliqayla ustiga kartoshka pyuresi va yog'li qo'y go'shti bostirib solingan qovurdoq deb umidlendi. Bularning barini joyla derdi go'yo qorni qutqu solib"*⁸.

Ushbulavhada fasllar va hayotning umumiy rang-atvori kinoyaga olinadi. U ruhiy olamidan ham bezganligini, Stivening kayfiyatini yanada aniqlashga yo'l ochadi. Chunonchi, davrning haqqoniy manzarasi – kinoyaga olinar ekan, odamlar nega bunchalik subutsizlashib borayotganini ham bilish qiyin emas. Axir, iymon haqida ko'p gapirilgan ushbu roman do'zax va jannat tushunchalari hamma din uchun barobarligini ham unutmazlik lozim. Oxiratga ishonish kerakligini, rassomona ko'z bilan ko'rayotgan Jeyms Joys haqni tanishga da'vatkor bir SHAXS bo'lib ko'z oldimizda gavdalanadi. Ulkan va e'tiqodli qalblargina bunday og'ir falsafani ochib bera oladi:

– *Xello, Berti, xo'sh, nima bilan xursand qilasan, azizim?*

– *Ha, senmisan, do'ndiqcha?*

– *O'ninchi nomerga kir. Jajji nelli ko'zlari teshilib kutaypti.*

– *Bu oqshom bir yayray debsan-da, a, yigitcha?*

*Uning daftaridagi tenglama darajalari bildirilgan ko'zcha va yulduzchali belgilari bilan tovusning serhasham dumiday tarvaqaylab ketdi; darajalarning ko'zchalari va yulduzchalar o'zaro chog'ishtirilib qisqartirilgach, dum asta-sekin ixchamlasha boshladi"*⁹.

Stiven o'zining sindosh qizlari bilan bo'lib o'tgan qisqa muloqotida ham mulohazali bir ohangda suhbatlashadi. Kinoya bu o'rinda kelajakdagi orzulari, kim bo'lishi, nimalarni qo'lga kiritishi xususida hamisha yonib so'zlashlarida namoyon bo'ladi. Ayni damda, hayot haqiqati bir maromda kechmaydi. Uni sinovlari, og'riqlari ham mavjud. Stiven roman badiiyatida ana shu konsepsiyani yuzaga chiqarish uchun tanlangan tipik shaxs, fenomen. Aniqroq aytadigan bo'lsak, Jeyms Joysning o'zi. Avtobiografik roman shakllari adibning irland xalqini sevishi va achchiq alam bilan yovvoyi cho'chqaga o'xshatishida ham o'tkir kinoya mavjud. U Vatani yomon ko'rganidan emas, aksincha, yaxshi ko'rganidan sevadi. Bunday sevimlik hamisha ham hammaga yoqavermaydi. Stiven ana shu hayot formulasini yelkasida ko'tarib kelajakka maktab bitayotgan qahramonlarning tipik namunasidir.

Prof.V.Alimasov shunday yozadi: "Isyonda g'oya bo'lmaydi, unda odamning o'z istaklariga hissiy ergashishi hukmron, revolyutsiya esa g'oyalarga asoslanadi va uning o'zi hodisalar ustidan hukmron bo'lishga intiladi; isyon aniq voqeaga, shaxsga qaratiladi, revolyutsiya-xalqqa, sinflarga, tuzumga; isyon o'z begunohligini himoya qilsa, o'zaro kelishuvni ko'zlasa, revolyutsiya boshqalarni gunohkor deb biladi, ularni yo'q qilishni ko'zlaydi; isyonning o'z chegarasi, doirasi bor, revolyutsiya hudud, sarhad bilmaydi; isyon mavjud kuch va imkoniyatga tayanadi, revolyutsiya yangi-yangi kuch va imkoniyatlar qidiradi; isyon o'z maqsadiga yetgach to'xtaydi, revolyutsiya hal etib bo'lmaydigan vazifalarini o'z oldiga qo'yadi; isyon pastdan yuqoriga qarab yo'naltiriladi, revolyutsiya – yuqoridan pastga; isyon reallikka asoslanadi, revolyutsiya-romantizmga; isyonning quroli so'z, e'tiroz, mubohasa, revolyutsiyaning quroli do'q, o'q, mabohasadir"¹⁰. Aslida, ham shunday, isyonda g'oya bo'lmaydi degan jumlaning o'ziyoq – har qanday ezgu isyon g'oyaning bag'rida pishib yetilishiga ishora qilinmoqda. Axir, insonning tafakkuri yuksalishi sayin, uning chinakam mavjudligi, shajarasi, o'zligini bilib olish mumkin:

– *Bilasizmi, Ennis, sizning yelkangizdagi bu kalla emas, shunchaki oshqovoq desa ham bo'laveradi. Sizga nima bo'ldi o'zi – nahotki, irrotsional miqdor nimaligini bilmasangiz?*

Betayin javobdan sinfdoshlariga nisbatan uning ko'nglida g'imirlagan bepisandlik battar kuchaydi. Endi u boshqalar oldida uyali-netib o'tirmas edi. Yakkshanba kunlari ertalab cherkov yonidan o'tayotib ibodat qilayotganlarga beparvo qarab qo'yardi; odamlar to'rttadan tizilishib, boshlarini egishib, cherkovning eshigi oldida itoatkor turishar, ichkaridagi ibodatini ko'rmayotgan va eshitmayotgan bo'lishsa-da, o'zlarini marosimda ishtirok etayotganday tutishardi. Ularning mayus xudojo'y qiyofalari va sochlariga surtishgan arzon moyning ko'ngilni aynitadigan hidi bu muqaddas joydan uning ixlosini qaytarardi. U ham boshqalar qatori riyokorlikka yo'l qo'yar, biroq

⁵ Sheraliyeva, M. Adabiy obrazning falsafiy talqini. – Toshkent: Fan, 2019.

⁶ Joyce, J. A Portrait of the Artist as a Young Man. New York: Penguin Books, 2003 (1916).

⁷ Botirova, Sh. Adabiy psixologizmning nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademiya, 2020.

⁸ Joyce, J. A Portrait of the Artist as a Young Man. New York: Penguin Books, 2003 (1916).

⁹ Joyce, J. A Portrait of the Artist as a Young Man. New York: Penguin Books, 2003 (1916).

¹⁰ Sheraliyeva, M. Adabiy obrazning falsafiy talqini. – Toshkent: Fan, 2019.

avomning soddadilligiga, shunday osongina aldanishga mutlaqo ishonmasdi”¹¹.

Romanda kinoyaviy uslu xronotopi zamon hamda makonda kechuvchi voqealar sintezini bir-biriga mahorat bilan ulanganini dalolatlaydi. Unda real vaziyat hamda real sharoit Stiven ruhiyatidagi uzil-kesil o'zgarishlarni dalillab boradi. U o'zining sinfdoshlariga bergan kesatq savollari bilan ko'pchilikning nima qilib yurganini tayinli o'zlari bilmasligini yaxshi tushunadi. Shunga ko'ra, roman syujetida bu hodisalar, xarakter taqozosi o'laroq yangi-yangi kriteriylarni namoyon etadi.

Prof.Y.Solijonov qayd etishicha: “Ma'lumki, Sizif haqida Gomer, Esxil, Sofokl, Yevripid, Kritiy singari buyuk yunon mutafakkirlaridan tortib, Sartr, Joys, Kafka, Prust, Merlp, Nikitin va boshqa o'nlab Yevropa adiblari turli janrlarda asarlar yaratishgan. Ularda Sizif turli qiyofa va xarakterda namoyon bo'ladi. Lekin barchasi uchun yagona xususiyat ham mavjud: Sizif firibgar, xudolarni aldagan, ularning sirini fosh qilgan, bo'ysunmagan, amrini bajarishdan bo'yin tovlagan. Bunday shakkokligi va qaysarligi uchun u xudolar tomonidan qattiq jazoga mahkum etiladi: uning zimmasiga ulkan xarsangtoshni pastlikdan tog'ning eng baland cho'qqisiga yumalatib olib chiqish vazifasi yuklanadi. Hukm qat'iy, shikoyatga o'rin yo'q. Tosh esa Sizifga begona emas. Gomerning tasvirlashicha, Sizif aslida o'ta ta'magir, shuhratparast, xudbin, yo'lto'sar-qaroqchi bo'lgan va yo'lovchilarni tunab, boyliklarini tortib olgach, ularni ana shu tosh ostiga bostirib, azoblab o'ldirishdan zavqlangan.”¹²

“Jeyms Joys 1941 yili vatanidan uzoqda, keyingi 20 yillik umri o'tgan Syurixda, oshqozon yarasidan qon ketishi oqibatida vafot etdi. Uni hayvonot bog'i yonidagi kamtargina qabristonga yanayam kamtarona marosim bilan ko'mishdi. Bir umr erining nima uchun va kim uchun asar yozishini tushunmagan rafiqasi Nora Barnakl beixtiyor shunday degandi: “U hayvonlar ichida sherlarni yaxshi ko'rardi. Mana endi qabrida ham sherlar o'kirigini eshitib yotadi”.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Joyce, J. A Portrait of the Artist as a Young Man. New York: Penguin Books, 2003 (1916).
2. Bakhtin, M. Formy vremeni i khronotopa v romane. Moskva: Iskusstvo, 1975.
3. Sheraliyeva, M. Adabiy obrazning falsafiy talqini. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Botirova, Sh. Adabiy psixologizmning nazariy asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2020.
5. Kenner, H. Dublin's Joyce. London: Chatto & Windus, 1956.
6. Ellmann, R. James Joyce. Oxford: Oxford University Press, 1982.

Oradan vaqt o'tib erining qabrini ziyorat qilish uchun kelayotganlarni hamda asarlaridan uzluksiz oqib kelayotgan qalam haqini ko'rib, butun dunyo matbuotining XX asrning ulug' adibi vafot etgani haqidagi shov-shuvlariga guvoh bo'lib, nihoyat, Joys bilan tanishgan, bir umr bog'lanib qolgan va keyinchalik “Ulyss” romanidagi voqealar sodir bo'lgan, san'at tarixiga “Blum kuni” deb muhrlangan kundan, ya'ni 1904 yil 16 iyundan buyon kechgan 37 yil mobaynida o'zi bilmagan holda daho bir inson bilan birga yashab o'tganini tan oldi.

Xulosa. Ko'rib o'tganimizdek, irland yozuvchisi ijodida badiiy xronotop, ma'naviy-ma'rifiy tanlov shartlari o'zbek yozuvchisi Xurshid Do'stmuhammadning “Donishmand Sizif” romanidagi mifopoetik talqin qamrovining o'lchami kengayishiga katta zamin yaratgan. Ayni shu konsepsiya vaqtning umumiy formulasi – zamon, makon munosabatlari tig'izlashuviga sharoit hozirlagan. Shu konsepsiya davr manzaralarini ko'z o'ngimizda gavdalandirishga umid bag'ishlaydi. Zero, o'tish davri romanlarida odamlar hamisha to'g'ri yo'l izlaydi. Ma'naviyatli va ma'rifatli bo'lishni xohlaydi. Biroq, unga yetishning iloji bormi degan savol tug'ilishi tabiiy. Irodasi va e'tiqodi, maslagi hamda muhabbati mustahkam odamki bor bularga albatta erishadi degan konsepsiya X.Do'stmuhammadning ideal orzusi bo'lsa, ajabmas. Zero, kuzatish va tahlillar Joysona tafakkur adabiy ta'siri keyingi fasllarda o'z ifodasini topishi tayin.

Ingliz yozuvchisi ijodida avtobiografik talqin sintezi ham falsafaiy-psixologik jihatdan, ham syujet vaqti jihatidan, ham xronotop shakllarining universal modusga evrilishi tomonidan badiiy yaxlitlikni yuzaga chiqarish omillaridan biri ekanligini kafolatlaydi. Bunday rang-barangling XX asr o'zbek romanchiligining ajralmas halqasi ekanini namoyon qiladi. Oruzlari bisyor Stiven Dedalus olami esa Joysning bolaligini, shoirona tafakkur tarzining o'ziga xosligini, olam va odam haqidagi mulohazalarining sermazmunligini istifoda etadi.

7. Scholes, R. Structuralism and Literature. New Haven: Yale University Press, 1974.
8. Friedman, M. “Point of View in Fiction: The Development of a Critical Concept.” PMLA, vol. 70, no. 5, 1955, pp. 1160–1184.
9. Lodge, D. The Modes of Modern Writing: Metaphor, Metonymy, and the Typology of Modern Literature. London: Hodder & Stoughton, 1977.
10. Herring, P. Joyce's Uncertainty Principle. Princeton: Princeton University Press, 2010.

¹¹ Joyce, J. A Portrait of the Artist as a Young Man. New York: Penguin Books, 2003 (1916).

¹² Sheraliyeva, M. Adabiy obrazning falsafiy talqini. – Toshkent: Fan, 2019.